

HORVÁTH LAJOS:
A TANULÓI ÖNKORMÁNYZAT FEJLESZTÉSÉNEK ÚTJAI
AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA MOZGALMI ÉLETÉBEN

Budapest 1979. Akadémiai Kiadó. 214 oldal

E könyv címe – a maga szerénységében – félrevezető lehet. Olvasván úgy tűnik, mintha a szerző csupán a 10–14 éves úttörők mozgalmi életének keretétől szolgáló rajok és órsók fejlődését elemezné egyetlen, bár konzekvensen érvényesített szempont szerint: a 10–14 évesek önkormányzatának jellemzőit próbálja megragadni, leírni. Ez persze igaz, csak hogy ennél *többről van szó*: Horváth Lajos azt bizonyítja, hogy az önkormányzat fejlesztése nélkülözhetetlen eleme a társadalmilag aktív, önálló és hatékony, a szocialista demokratizmus elvei szerint élő ember nevelési folyamatának. A szerző korábbi kutatásainak szerves folytatásaként az általános iskolai önkormányzat feltételeinek, illetve az egyes osztályokban folyó fejlesztés folyamatának vizsgálatára vállalkozott. Munkája során a neveléstudományban alapvetőnek tartott, de ritkán megvalósított kutatási eljárást alkalmazott: az iskolai munkába beépülő, tudatosan irányított longitudinális megfigyelést és az ún. természetes kísérletet. Elméleti vizsgálatok és különböző célzatú felmérések alapján a szerző kidolgozta az önkormányzat fejlesztésének egy lehetséges, hatékonynak vélt modelljét, kipróbálta azt, s az eredményeket foglalja össze e kötetben. Vállalt és teljesített célkitűzése alapján tartom Horváth Lajos könyvét a *hazai neveléstudomány nyereségének*.

Van azonban ennek az írásnak egy másik – a tudományosan méltánylandó érdemen túlmutató – erénye: mégpedig *gyakorlatiassága*. És itt nem arra a kétségtelen tényre gondolok elsősorban, hogy a szerző a vizsgálati eredmények bemutatásakor bőkezűen merít a kísérlet dokumentációjából, eleven, közvetlen nevelési tapasztalatokat rögzítő példákkal illusztrálja mondanivalóját; még csak arra sem, hogy az adatok, tények interpretációjában gazdag, több évtizedes pedagógiai gyakorlatának tapasztalataira is támaszkodhatott. A könyvet azért tartom gyakorlatiasnak, mert az önkormányzat fejlesztését olyan szervezeti és idő egységekre bontva mutatja be, amellyel a ma (s legalábbis a közeljövő) iskolájának egyik alapvető téri és idői tagolódását követi: az elemzés keretét a (nagyjából azonos életkorú tanulókat tömörítő) osztályok és a tanévek képezik. (Az önkormányzat fejlődése a felső tagozatban c. második rész az olvasó számára a könyv tartalmasabb, magasabb fejezetének tűnik, szemben a kissé vázlatos s a decimális számozással túlságosan is szétromdelt első részzel.) A szerzőnek lényegében sikerült megragadni az 5–8. osztályig ívelő fejlődési folyamat legfontosabb csomópontjait, s egyszerre érzékeltetni a kontinuitást, illetve a fejlődési ellentmondások keletkezésének idejét, okát s bizonyos mértékig megoldási módját is. Ez teszi a könyvet a *pedagógiai gyakorlat*, különösen az *osztályfőnökök* széles rétege számára *közvetlenül is hasznossá*.

A könyv érdemeinek, illetve várható felhasználóinak számbavételekor feltétlenül szólni kell az ifjúsági szervezetről is. Olyan helyzetben, amikor a közel 1 millió gyermeket tömörítő úttörőszövetségnek nincs önálló kutatási bázisa, különös jelentősége van minden olyan munkának, amely ezt a korosztályt vagy közelebből a mozgalom egyes kérdéseit is érinti. Horváth Lajos könyvében teljes természetességgel szöveődik egybe az „iskolai” és a „mozgalmi” nevelőmunka leírása. Anélkül, hogy tételesen sokat foglalkozna az iskola és az úttörőszervezet kapcsolatával, az alapul szolgáló kísérleti munka tapasztalataira támaszkodva – néha kissé talán leegyszerűsítve, hagyományos terminológiával – de mindenkor a közös, az egybeszó jegeket, folyamatokat hangsúlyozza, ezáltal az iskolát és az úttörőszervezetet úgy kezeli, mint valóban egyenrangú partnereket, szövetségeseket a nevelésben. Ezért lehet *tanulságos ez a kötet az ifjúsági szervezetben dolgozók számára* is.

Természetesen néhol ez a könyv is – mint minden igazán aktuális kérdést boncoló írás – vitára, a problémák továbbgondolására készíti az olvasót. E tekintetben is a könyv második része, az önkormányzás évekre szakaszolt fejlődését bemutató fejezet az ösztönzőbb. A továbbiakban csupán ehhez szeretnék néhány megjegyzést fűzni.

A szerző a könyv bevezetőjében is az önkormányzat fejlesztési feltételeinek és „az egyes osztályokban folyó fejlesztés folyamatának” elemzését ígéri. Ennek alapján azt várhatnánk, hogy konkrét fejlesztési eljárások sorozatából, az idézett kísérleti folyamat leírásából rajzolódik ki az egyes évfolya-

mokra jellemző kép. Valójában azonban a – kevésbé részletezett – tervszerű fejlesztés és a spontán hatások eredőjeként megvalósult fejlődés egyes stációit, az adott *évfolyamok optimális fejlettségi szintjét* írja le a szerző. E kétféle törekvés nincs megkülönböztetve a kötetben, s talán ebből származik, hogy a szerző sok helyütt – úgy tűnik – szinonimaként használja a „fejlesztés” és a „fejlődés” fogalmakat. E fogalmak által jelölt folyamatok teljes azonosítása, szoros összetartozásuk, kölcsönhatásuk ellenére sem indokolt. Nem lenne érdemes e részletkérdéssel itt hosszasan foglalkozni, ha nem lennének gyakorlati következményei: az önkormányzat kialakításának folyamatában e szintek viszonyítási alapként szolgálhatnak részben az adott konkrét tanulócsoporthoz fejlesztésében kitűzhető nevelési feladatok realizálását, részben az elért eredményeket tekintve. S ez nem kevés. Ugyanakkor azonban a fejlesztés metodikájáról keveset, epizodikus részleteket ismerhetünk csak meg.

Horváth Lajos az önkormányzó tevékenység egyes mozzanatairól szólva a szervezést, végrehajtást, ellenőrzést a különböző tevékenységi fajták szerint differenciáltan elemzi. E három mozzanat egymásba fonódó fejlődéséről s mégis eltérő fejlettségi szintjeiről a hazai szakirodalomban eddig nem is igen olvashattunk ilyen finom, árnyalt megfigyeléseket. Ugyanakkor itt egészen indokolatlanul *hiányzik* az elemzés körébe vont tevékenységek közül a *tanulás*. (Vö. pl. 101–107. old. vagy 130–141. old.) Ez annál inkább meglepő, mert a szerző korábbi munkáiban már megfogalmazta azt a véleményét, hogy az önkormányzó tevékenységnek a gyermek életének valamennyi lényeges területére (így az ismeretszerzés iskolai és iskolán kívüli formáira is) ki kell terjednie. Vagy ahogy ebben a kötetben írja: „Az önkormányzat tehát nem a közösség egyetlen szektorához kapcsolódik, hanem áthatja a közösség minden tevékenységi területét.” (14. old.)

Végül még egy problémát említek meg: a szerző – amint erről már többször szó esett – az önkormányzat fejlődésének és fejlettségének leírásakor következetesen az „alapképletre”, az osztályközösségekre (pontosabban a velük azonosnak tekintett rajközösségekre) koncentrálnak. Ezenkívül másfajta kollektíváként csupán hagyományos mozgalmi tagolódásban kialakuló őrsi közösség szerepel, illetve a koncepcionálisan jelenlevő, de az osztályok fejlődéséhez csak háttérrel képező iskolaközösségre történik utalás. Holott a valóság ennél sokkal színesebb: egy-egy rajközösségbe tartozó gyermekek számos ún. funkcionális közösségnek a tagjai, s az ezekben végzett tevékenységük is nagymértékben befolyásolja önállóságukat, öntevékenységüket.

A szerző témakör kifejtése természetesen hiánytalan sohasem lehet, az olvasó saját nézőpontjából több-kevesebb joggal igényelhet kiegészítéseket vagy erőteljesebb hangsúlyokat. Ez nem vonhat le az alapos tanulmány meglévő értékeiből. Horváth Lajos, amint előljáróban hangsúlyoztam, szakmailag tartalmas és a gyakorlatot orientáló könyvet írt. Ezért ajánlom mindazok figyelmébe, akik a közösségi nevelés kérdései iránt érdeklődnek s azért tenni is akarnak.

Hunyady Györgyné

DOKUMENTUMOK A MAGYAR KÖZOKTATÁS REFORMJÁRÓL (1945–1948)

A kötetet összeállította és a bevezetőt írta: *Dancs Istvánné*
Budapest 1979. Kossuth Könyvkiadó. 862 oldal

E hatalmas anyagot magába foglaló munka a „Források a magyar népi demokrácia történetéhez” című sorozat III. köteteként (főszerkesztő: *Réti László*, szerkesztő: *Szinkovich Márta*) az Új Magyar Központi Levéltár és az Oktatási Minisztérium közös kiadványaként jelent meg. A dokumentumgyűjtemény összeállítója *Dancs Istvánné* a Bevezető elején megfogalmazza a kötet célját: „E kötet célja, hogy dokumentálja azt a fordulatot, amely közoktatásügyünkben hazánk felszabadulásával bekövetkezett, valamint, hogy hozzájáruljon a felszabadulás után megvalósított közoktatási reform történetének kutatásához, az iskolapolitikára, valamint a legfontosabb szervezeti intézkedésekre vonatkozó forrásanyagok bemutatásával.” Már ebből is kiderül, hogy a *válogatás középpontjába* a népi demokratikus